

K otázkam
„voluntary tax compliance“
On the Issues
of Voluntary Tax Compliance

Mária Sabayová

Abstract: *Tax evasion is an enduring topic of academic and political discourses. So are the causes and outcomes of actions leading to the elimination of the tax evading behaviours. Many studies show that successful approaches are based not only on a deterrence strategy, but such strategies will be much more effective if strong social standards are present. In addition, it is also important how these strategies are notified to the taxpayers. The following paper presents a brief overview of literature on the impact on the taxpayers' behaviour. The author also investigates and evaluates in it the results of the survey of the pilot questionnaire for direct survey carried out within the framework of the research No. 164 at the Academy of the Police Force in Bratislava on the topic "voluntary tax compliance".*

Key Words: *Tax; Approach; Deterrence; Social Dilemma; Social Norm; Personal Standard; Reliance; Economic Factors; Equity; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Daňové úniky sú témou, ktorá zaujíma vedcov i politikov. O ich príčinách a možnostiach eliminácie sa vedú neustále polemiky. Mnohé štúdie týkajúce sa postoja človeka k plateniu daní ukazujú, že úspešnosť výberu nemusí vždy spočívať v stratégii odstrašovania, ale oveľa efektívnejší výber sa dá dosiahnuť, ak budú prítomné silné sociálne štandardy, ktoré je navyše dôležité s daňovníkmi správne odkomunikovať. Predložený príspevok predstavuje stručný prehľad literatúry o vplyvoch na správanie sa daňovníkov. Autorka v ňom tiež skúma a vyhodnocuje výsledky prieskumu pilotného dotazníka pre priamy prieskum uskutočnený v rámci výskumu č. 164 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave na tému dobrovoľného platenia daní.*

Kľúčové slová: *Daň; prístup; zastrašovanie; sociálna dilema; sociálna norma; osobný štandard; dôvera; ekonomické faktory; spravodlivosť; Slovenská republika.*

Úvod

Čo vedie človeka k rozhodnutiu neplatiť dane? Sú to individuálne rozdiely (jeho postoje, vnímanie morálneho rozmeru v konkrétnom kontexte) alebo situačné faktory (sila situácie, konformita)?¹ Alebo je to naozaj rozhodovanie výsostne ekonomické, založené na hedonistickom prístupe a materiálnom prospechu? Pri hľadaní odpovedí na uvedené a mnohé ďalšie otázky sme našli inšpiráciu vo výskume Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj pod názvom „Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour“ (Pochopenie a ovplyvňovanie správania sa daňovníkov), ktorý približuje možné, ako ekonomické, tak aj neekonomické determinanty platenia, respektíve neplatenia daní. Autori uvedenej vedeckej štúdie zhrnuli tieto determinanty do šiestich kategórií, ktorými sú:²

- ✚ *strach* (z odhalenia, zo sankcií);
- ✚ *možnosti* (príležitosť pre daňové úniky z dôvodu zložitosti pravidiel a všeobecne daňového systému);
- ✚ *normy* (osobné aj spoločenské);
- ✚ *dôvera* (voči vládnej politike, ale aj v interpersonálnej rovine);
- ✚ *ekonomické faktory* (výška daní, náklady s nimi spojené); a
- ✚ *spravodlivosť* daňového systému.

V našom pilotnom dotazníkovom online prieskume týkajúcom sa postoja slovenskej spoločnosti k daňovým únikom, prípadne jej osobnej zainteresovanosti na nich, ktorý sme realizovali v rámci vedeckovýskumnej úlohy č. 164 riešenej na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, sme sa pokúsili aspoň čiastočne nájsť odpovede na zdanlivo jednoduché otázky. Stredobodom nášho záujmu primárne nebola štruktúra daňových únikov (t.j. *akým spôsobom sa dá vyhnúť plateniu daní?*), ktorej sa venuje väčšina štúdií v tejto oblasti, ale predovšetkým otázka: „*Prečo ľudia nechcú platiť dane?*“

Prieskum mal ambíciu rozšíriť penzum otázok tak, aby na základe behaviorálneho prístupu identifikoval možnosti využitia konkrétnych

¹ Bližšie pozri KOPELMAN, S., J. M. WEBER a D. M. MESSICK. Factors Influencing Cooperation in Common Dilemmas: A Review of Experimental Psychological Research. In: E. OSTROM, T. DIETZ, N. DOLSAK, P. C. STERN, S. STONICH a E. U. WEBER, eds. *The Drama of the Commons*. Washington, DC: National Academy Press, 2002, s. 113-156. ISBN 978-0-309-08250-1.

² Bližšie pozri dokument OECD. *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour* [online]. Forum on Tax Administration, 2010, s. 5-7 [cit. 2017-05-05]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/administration/46274793.pdf>.

nástrojov na zlepšenie riadenia daňovej disciplíny pri zdaňovaní príjmov v Slovenskej republike, a v konečnom dôsledku na zmenšenie daňovej medzery.

Všeobecné vnímanie daní

Základným nástrojom redistribučnej funkcie verejných financií sú dane. Vo všeobecnosti sú dane vnímané ako zásah do osobného vlastníctva. Aj preto idea ľudskej slobody a individuálneho práva na vlastníctvo prináša večnú dilemu človeka či platiť, alebo neplatiť dane korektne. Predmetná dilema od počiatku vychádza z napätia medzi individuálnymi záujmami (napríklad osobný ekonomický prospech) a kolektívnymi cieľmi (využívanie verejných statkov). Z krátkodobého hľadiska rozhodnutie nezaplatiť daň nepochybne znamená ekonomickú výhodu vo výške nepriznanej dane, a zároveň prospech z pozície „čierneho pasažiera“. Väčšina verejných statkov totiž neumožňuje vylučiteľnosť zo spotreby (aj tí, čo neplatia dane, môžu využívať verejné osvetlenie, cestné komunikácie, vzdelávací systém a podobne). Nakoľko sú však náklady štátu na zabezpečenie verejných statkov paušálne, dlhodobo nízke daňové príjmy do verejného rozpočtu v konečnom dôsledku povedú k tomu, že štát verejné statky okliešti, a nakoniec nebude mať z nich úžitok nikto.

V ostatných tridsiatich rokoch sa vedecké štúdie o tom, prečo ľudia odmietajú plniť svoje daňové povinnosti, prestávajú zameriavať výsostne na analýzu ekonomických príčin, a čoraz viac sa orientujú na sociologický a psychologický rozmer daného javu. Pozornosť sa upriamuje jednak na osobné normy, ale aj spoločenské normy, ktoré môžu, respektíve mali by ľudí motivovať k dodržiavaniu daňových predpisov. Začína sa hovoriť o tzv. *voluntary tax compliance*, dobrovoľnom plnení daňových povinností. Nájdeme ho v prácach Ericha Kirchlera, Erika Hoelzla, Evy Hofmannovej, Jamesa Alma a mnohých ďalších autorov.³ Ako sa teda ukazuje, okrem ekonomických faktorov postoj človeka k plateniu daní ovplyvňujú tiež politické, legislatívne, kultúrne podmienky a všeobecne platná verejná mienka.⁴ Takmer dve tretiny respondentov nášho pilotného prieskumu všetky svoje príjmy vždy zdanili. Pritom ochota platiť by bola podľa ich vyjadrení ešte vyššia, ak by si boli istí, že to *zlepší život všetkých* (59,8 %), ak by boli *lepšie informovaní o použití svojich daní* (48,5 %), ak

³ Bližšie pozri dokumenty na <http://sdu.sk/nXY2plq>.

⁴ Bližšie pozri TRIVEDI, V. U., M. SEHATA a S. MESTELMAN. Attitudes, Incentives, and Tax Compliance. In: A. REMIŠOVÁ. *Etika a ekonomika*. Bratislava: Kalligram, 2011. 495 s. ISBN 978-80-8101-402-4.

by dostávali viac služieb od štátu (46,4 %) a ak by aspoň čiastočne mohli rozhodnúť, na čo sa zaplatené dane použijú (42,3 %).

To, že daňové zaťaženie na Slovensku je vysoké a demotivuje preto platiť dane, si myslela tretina opýtaných (32 %), avšak len 4 % respondentov myslelo výlučne na seba, a najradšej by žiadne dane neplatili, respektíve najradšej by si svoje zarobené peniaze užili sami.

Vo všeobecnosti vzorce ľudského správania možno vidieť v dvoch rovinách. Jedna je situačne podmienená (v rôznych situáciách sa človek správa rôzne), druhá zameriava jeho konanie na cieľ, ktorý chce dosiahnuť. Do hry teda vstupuje problém motivácie, respektíve „psychická kauzalita“.⁵

Nezdanenie príjmu aspoň raz počas života priznala viac ako tretina opýtaných (37,1 %). Pritom najviac ich tak urobilo z ekonomických dôvodov – *chceli ušetriť* (21,6 %), alebo sa správali konformne, „*lebo to robia všetci*“ (13,4 %), a len mizivé percento *malo výčitky* z toho, že dane niekedy nezaplatili (2,1 %). Zaujímavé je tiež, že neplatenie daní označila viac ako polovica respondentov za *neetické* (58,8 %), ale zároveň takmer polovici opýtaných to u iných neprekážalo, alebo to *považovala za normálne* (47,2 %).

Ekonomické dôvody

Už samotná daň je zásahom do osobného vlastníctva. No s daňou súvisia i ďalšie náklady (administratívne náklady, vedenie účtovníctva, služby daňového poradenstva). A v neposlednom rade významnú úlohu zohráva úspech, respektíve neúspech v podnikaní (všeobecne v období ekonomického rastu dochádza k zníženiu daňových únikov, a naopak).⁶

Do istej miery k uvažovaniu o daňovom úniku a následne k „účtovnej kreativite“ môže viesť aj taký situačný faktor, ako je nedostatok likvidity (nedostatok disponibilných peňažných prostriedkov), a tiež možnosť vyhnúť sa daniam úplne, v medziach, ktoré zákon dovoľuje (daňová „opti-

⁵ Bližšie pozri NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.

⁶ Bližšie pozri STIERANKA, J., M. SABAYOVÁ a J. ŠIMONOVÁ. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. 1. vyd. Bratislava: EPOS, 2016. 360 s. ISBN 978-80-562-0147-3.

malizácia“, typická pre nadnárodné spoločnosti, napríklad v podobe využívania preferenčných daňových režimov a dvojitého nezdanenia).⁷

Ekonomický egoizmus sme zistili aj u našich respondentov. Na otázku, či im bol ponúknutý lacnejší tovar alebo služba bez daňového dokladu,⁸ odpovedalo 62,9 % opýtaných kladne, čo znamená, že respondenti tolerujú daňové úniky u iných, ak sami môžu na takejto transakcii ušetriť. Celkom 21,6 % z nich však takúto ponuku odmietlo a 15,5 % sa s podobnou ponukou nikdy nestretlo, a ani by na takúto ponuku nepristúpili.

Do istej miery môže odradiť od daňového úniku aj výška hrozacej peňažnej sankcie za daňový delikt v prípade jeho odhalenia, ktorá je rovnako zásahom do majetku daňovníka.⁹ Strach z pokuty malo 43,3 % našich respondentov.

Správanie sa daňových subjektov ovplyvňuje prirodzene výška daňovej efektívnej sadzby, čo napokon ilustruje aj Lafferova krivka,¹⁰ ktorá naznačuje pomyselnú hranicu efektívnej daňovej sadzby, ktorej prekročenie môže motivovať k daňovým únikom.

Neekonomické dôvody

Podľa francúzskeho profesora verejného práva a politológie Jeana Claude Martineza je nezaplatenie dane „skromným prostriedkom, ako priamo vyjadriť nesúhlas s vyberanými daňami“, aj keď sám priznáva, že je to spravidla protizákonné konanie.¹¹ Dá sa tu hovoriť o daňovom odpore alebo proteste.¹²

⁷ Bližšie pozri dokument OECD. *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour* [online]. Forum on Tax Administration, 2010, s. 5-7 [cit. 2017-05-05]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/administration/46274793.pdf>.

⁸ To znamená, že predávajúci nepriznal a nezdanil takýto príjem.

⁹ V uvedenej súvislosti tiež môže zohrať významnú rolu pomer sankcie a finančného prospechu z daňového úniku, kde v prípade, ak sankcia nie je dostatočne vysoká, nemusí stáť daňovníkovi za to ju znášať. V praxi to znamená, že ak súčasne s trestom odňatia slobody pre daňové podvody nejde „ruka v ruke“ prepadnutie majetku pochádzajúceho z takejto trestnej činnosti, môže byť finančný profit väčším motivátorom ako trest demotivátorom.

¹⁰ Americký ekonóm Arthur Betz Laffer graficky znázornil vzťah medzi mierou zdanenia a výškou príjmov štátneho rozpočtu, zjednodušene povedané – čím vyššia sadzba dane, tým nižší príjem rozpočtu, a to najmä v dôsledku demotivácie daňovníkov platiť dane.

¹¹ Bližšie pozri MARTINEZ, J. C. *Daňový únik*. 1. vyd. Praha: Editio Q, 1995, s. 68. ISBN 80-901918-3-5.

¹² Bližšie pozri BURG, D. F. *A World History of Tax Rebellions: An Encyclopedia of Tax Rebels, Revolts, and Riots from Antiquity to the Present*. New York; London: Routledge, 2004. 432 s. ISBN 978-0-203-50089-7.

K neekonomickým faktorom, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie, patria napríklad *osobné presvedčenie a praktiky*, ktoré dominujú v danom spoločenskom systéme,¹³ ale i politické, legislatívne, kultúrne podmienky alebo verejná mienka.¹⁴ Dôležitú úlohu pri rozhodovaní teda zohrávajú aj samoregulačné mechanizmy, ktoré reflektujú nastavené morálne štandardy. Avšak aj vplyv morálnych štandardov je relatívny, pretože človek má tendenciu sám seba vhodne zvolenými argumentmi ospravedlňovať pri porušení normy použitím morálneho ospravedlňovania, eufemistického jazyka, zvýhodňujúcimi porovnaniami a podobne.¹⁵ Na jeho rozhodovanie teda vplývajú *konformita* – „*takto sa to bežne u nás robí*“, *akontabilita* – „*ak ma odhalia, budem sa musieť za to niekomu zodpovedať*“, *uveď domovanie si vplyvu na ostatných* – solidarita, prosociálne správanie, závisiace na obave, *čo na to ostatní povedia* – „*či ma za to spoločnosť odsúdi, alebo neodsúdi*“.¹⁶

V snahe zlepšiť výber daní štátne authority najčastejšie zdôrazňujú, že za daňové úniky hrozia prísne tresty. Dlhú prevládala názor, že práve strach z odhalenia a prítomnosť sankcie (pokuta alebo väzenie) sú najúčinnnejšou prevenciou. Valerie Braithwaite však takéto zastrasovanie považuje za dvojsečnú zbraň, keďže podľa nej môže iniciovať odpor daňovníka voči pocitovanému útlaku.¹⁷

Strachu z väzenia sa v našom prieskume obávalo 53,6 % opýtaných a hrozba pokuty bola motívom k plateniu daní pre 43,3 % respondentov.

¹³ Bližšie pozri GONIN, M., G. PALAZZO a U. HOFFRAGE. Neither Bad Apple nor Bad Barrel: How the Societal Context Impacts Unethical Behaviour in Organizations. *Business Ethics: A European Review*. 2011, vol. 21, no. 1, s. 31-46.

¹⁴ Bližšie pozri REMIŠOVÁ, A. *Etika a ekonomika*. 3. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Kalligram, 2011. 495 s. ISBN 978-80-8101-402-4.

¹⁵ Bližšie pozri BANDURA, A., et al. Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996, vol. 71, no. 2, s. 364-374. In: L. LOVAŠ. *Súčasný pohľad na vplyv sociálnych noriem na ľudské správanie v sociálnej psychológii. Človek a spoločnosť 2/98* [online]. 2017 [cit. 2017-06-18]. Dostupné na: <https://lnk.sk/D379>.

¹⁶ Bližšie pozri TRAUTMANN, S. T. a F. M. VIEIDER. Social Influences on Risk Attitudes: Applications in Economics. In: R. MASARYK, et al. *Rozhodovanie a usudzovanie V.: Sociálne vplyvy v rozhodovaní*. 1. vyd. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2013, s. 18-19. ISBN 978-80-88910-46-6.

¹⁷ Bližšie pozri BRAITHWAITE, V. *Defiance in Taxation and Governance: Resisting and Dismissing Authority in a Democracy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2009, s. 267. ISBN 978-1-84844-907-7.

Príležitosť

Finančné orgány v snahe obmedziť príležitosti pre daňové úniky rýchlo reagujú na nové trendy a ad hoc iniciujú zmeny daňových noriem. Prax však ukazuje, že takéto parciálne účelové riešenia platné normy ešte viac komplikujú. To zvädza k hľadaniu nových modus vivendi daňových únikov, a navyše vedie k chybám a neúmyselným omylom spôsobeným v dôsledku zložitosti daňových pravidiel. Uvedenú skutočnosť potvrdili i výsledky nášho prieskumu, v ktorom až 68 % opýtaných uviedlo, že ich obťažuje prílišná komplikovanosť daňových predpisov, ktoré sa navyše príliš často menia. Vôbec im nerozumie 10,3 % opýtaných a 33,1 % respondentov považuje pomoc zo strany daňových úradov v Slovenskej republike za nedostatočnú. Mnohé štáty si túto skutočnosť už dávno uvedomili a ich reakcia spočívala vo využití moderných technológií a ponuke rôznych e-nástrojov, ako sú napríklad predvyplnené daňové formuláre, ktoré precizujú možnosť verne a včas splniť daňovú povinnosť, zamedzujú chybám a omylom, znižujú náklady daňovníka na služby daňových poradcov, a v konečnom dôsledku tiež obmedzujú príležitosti pre nežiaducu „kreativitu“.¹⁸

Normy

Správanie daňovníka v sociálnoekonomickom prostredí je výsledkom synergie jeho osobných noriem a noriem spoločenských. Osobné normy sú determinované osobnosťami,¹⁹ spoločenské normy majú vplyv na vzorce správania sa určitej sociálnej skupiny, keď na základe súhlasu alebo nesúhlasu, na základe niečoho povoleného alebo zakázaného určujú, ako by sa jej členovia mali správať.²⁰ Výsledkom môžu byť konformita jednotlivca, poslušnosť k autorite, dôvera, akcent morálky, vlastenectvo, altruizmus, alebo aj naopak.²¹ Ako sme už uviedli, strach zo

¹⁸ V rámci služieb e-Governmentu napríklad Estónsko využíva verejný plošný systém pre elektronické daňové priznanie prostredníctvom univerzálneho elektronického preukazu totožnosti s digitálnym podpisom. Bližšie pozri dokument na <http://www.emta.ee/eng> alebo <https://ec.europa.eu/digital-single-market/>. Rovnakým smerom sa uberajú aj Švajčiari, škandinávské štáty či Poľsko.

¹⁹ Ide o abstrakcie, ktoré nemožno priamo merať, ale treba ich odvodzovať z komplexných vzorcov navonok pozorovateľného i skrytého správania sa.

²⁰ Bližšie pozri ORVISKÁ, M. a J. HUDSON. Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen. *European Journal of Political Economy*. 2002, vol. 19, no. 1, s. 83-102.

²¹ Bližšie pozri ALM, J., K. M. BLOOMQUIST a M. MCKEE. When You Know Your Neighbour Pays Taxes: Information, Peer Effects, and Tax Compliance. *Fiscal Studies* [online]. 2017, vol. 38, no. 4, s. 587-613. Dostupné na: doi:10.1111/1475-5890.12111.

sankcie už nemá až taký zásadný vplyv na správanie sa človeka. Za oveľa účinnejšie sa považujú silné sociálne normy, zdôrazňovanie morálnej povinnosti platiť dane, poukazovanie na skutočnosť, že *je to správna vec*.²² Karol Murdza takýto morálny apel na platenie daní nazýva „*daňovou kultúrou*“.²³ Preto napríklad verejne komunikovaný nesúhlas s tými, ktorí neplatia dane, vedie všeobecne k tlaku na poctivosť daňovníkov. Ale, žiaľ, platí to aj naopak. Dá sa teda konštatovať, že správne nastavené sociálne normy sú jedným z najdôležitejších prediktorov plnenia daňových povinností.²⁴

Diskusie okolo korektnosti v platení daní sa napríklad viedli tiež v americkej predvolebnej kampani v roku 2016, a to najmä po vyjadrení vtedajšieho kandidáta, dnes už amerického prezidenta, ktorý bol obviňovaný z legálnych daňových únikov, keď sám takéto konanie označil v médiách za šikovnosť.²⁵

Naši respondenti sa vo väčšej miere prikláňali k názoru, že *neplatenie daní je neetické* (58,8 %), a svoje prosociálne správanie vyjadrili aj v odpovedi, že plne chápu, že „*bez daní by štát nefungoval*“ (42,3 %). Zaujímavé však je, že i keď súhlasili s tým, že neplatenie daní je neetické, a uvedomovali si, že by išlo o porušenie zákona (50,5 %), neprekážalo im to u iných a považovali to za „šikovnosť“ (34 %).

Dôvera

Nesúhlas s vládou politikou môže viesť k odmietnutiu platiť niektoré alebo všetky dane, teda k tzv. daňovému odporu. Známe sú prípady neplatenia daní ako formy nenásilného odporu voči vojne vo Vietname alebo uplatňovanie výhrady svedomia voči financovaniu vojenských výdav-

²² Bližšie pozri BRAITHWAITE, V. *Defiance in Taxation and Governance: Resisting and Dismissing Authority in a Democracy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2009, s. 267. ISBN 978-1-84844-907-7.

²³ Bližšie pozri MURDZA, K. Daňová kultúra a daňová morálka ako spoločenské determinanty daňovej kriminality. In: *Odhalovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti: Zborník vedeckých štúdií z vedeckej konferencie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 125-137. ISBN 978-80-8054-550-5.

²⁴ Bližšie pozri HOFMANN, E., E. HOELZL a E. KIRCHLER. Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate. *Journal of Psychology* [online]. 2008, vol. 216, no. 4, s. 209-217. Dostupné na: doi:10.1027/0044-3409.216.4.209.

²⁵ Bližšie pozri DAILY MIRROR [2016-09-27] [online]. Dostupné na: <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/donald-trump-says-tax-evasion-8920780>.

kov.²⁶ Nedôveru a negatívny postoj k daniam môžu zvyšovať i nedostatčné znalosti a nechápanie účelu zdaňovania. Uvedené tvrdenie dokresľujú prieskumy austrálskych vedcov, podľa ktorých dobrá znalosť daňovej problematiky koreluje s pozitívnymi postojmi voči dani.²⁷ Napokon, ako už odznelo na odborných fórach veľakrát, neplatiť dane ako prejav nesúhlasu s politikou vlády nie je dostatočným argumentom. Platenie daní je vecou platného práva. To znamená, že ak zákon hovorí, že sa dane musia platiť, potom by sa platiť mali.²⁸ A v prípade nesúhlasu s tým, na čo a ako ich vláda mŕňa, je riešením v ďalších voľbách hlasovať proti takejto vláde.

Na druhej strane, aby bol daňovník konformný, musí byť uistený (pravdivo), že väčšina daňovníkov je čestných. Napríklad, ak mediálne prezentovaný príbeh morálne neodsúdi konanie vedúce k neplateniu daní, ak ide napríklad o významnú osobnosť, môže tak prispieť k nedôvere verejnosti v spravodlivosť.

Spravodlivosť

Spravodlivosť je pojem relatívny. Ľudia sú veľmi citliví na vnímanie nespravodlivosti pri uplatňovaní trestov za daňové úniky. Obzvlášť, ak sú odhalené a nepotrestané, alebo ak sa použije „dvojaký meter“ (najmä, ak ide o významných ľudí). Len pre ilustráciu, jeden z najhľadanejších „bielych golierov“ americkej FBI Marc Rich mal údajne na svedomí najväčšie daňové úniky vo vtedajšej histórii Spojených štátov amerických, a to vo výške viac než 48 miliónov USD, za čo bol v roku 1983 obvinený federálnym súdom. Po tom, ako mu hrozil súhrnný trest odňatia slobody na viac ako 300 rokov, obchodník utiekol do Švajčiarska a o takmer dve desaťročia neskôr mu bola udelená jedna z najkontroverzejších prezidentských milostí v histórii Spojených štátov amerických, ktorú mu udelil Bill Clinton v posledných hodinách vykonávania prezidentskej funkcie.²⁹

²⁶ Bližšie pozri BURG, D. F. *A World History of Tax Rebellions: An Encyclopedia of Tax Rebels, Revolts, and Riots from Antiquity to the Present*. New York; London: Routledge, 2004. 432 s. ISBN 978-0-203-50089-7.

²⁷ Bližšie pozri NIEMIROWSKI, P., S. BALDWIN a A. WEARING. Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values and Taxpayer Compliance in Australia. *Journal of Australian Taxation* [online]. 2003, vol. 6, no. 1, s. 132-165 [cit. 2017-06-08]. Dostupné na: http://jausttax.com.au/Articles_Free/JAT%20Volume%2006,%20Issue%201%20-%20Niemirowski.pdf.

²⁸ „Dávajte teda, čo je cisárovo, cisárovi, a čo je Božie, Bohu.“ Mt 22, s. 15-21.

²⁹ Bližšie pozri dokument na http://www.pbs.org/newshour/bb/politics-jan-june01-rich-pardon_01-26/.

Aj globalizácia mení spôsob, akým uvažujeme o daniach a spravodlivosti zdanenia. Deliaca čiara medzi národnými a medzinárodnými finančnými a obchodnými transakciami je nejednoznačná, rovnako ako normy týkajúce sa zdanenia. Kým menšie podnikateľské subjekty sú pod kontrolou domácich daňových orgánov nútené k absolútnej korektnosti v daňovom konaní, u veľkých nadnárodných koncernov je „daňové plánovanie“ bežnou súčasťou podnikateľskej stratégie a „optimalizácia“ daní nielenže narúša hospodársku súťaž, ale najmä vyvoláva pocit nespravodlivosti.³⁰

Za nespravodlivý môže byť považovaný tiež spôsob redistribúcie vybratých daní (najmä ich neefektívne vynakladanie), alebo môže byť ako nespravodlivý vnímaný prístup správcu dane v komunikácii s daňovníkom (dôkazné bremeno daňovníka v daňovom konaní môže daňovník chápať ako šikanu).

Celkom 50,5 % našich respondentov si uvedomovalo, že ide o porušenie zákona, a zároveň priznalo strach z hrozby väzenia (53,6 %). Na druhej strane však 62,9 % opýtaných priznalo, že podporili daňový únik nepriamo, keď využili ponuku kúpiť lacnejšie tovar alebo služby bez dokladu.

Záver

Štát prostredníctvom orgánov ovplyvňujúcich výber daní má možnosť voľby – použiť autoritársky prístup zvyšovaním represie alebo motiváciu k dobrovoľnému plneniu. Spektrum nástrojov smerujúcich k tzv. voluntary tax compliance je široké; zasiahnuť môže štát či už priamo prostredníctvom cielených zásahov zameraných na špecifické skupiny daňovníkov, akými môžu byť zverejňované zoznamy nielen nepoctivých, ale i dobrých daňovníkov identifikovaných napríklad prostredníctvom benchmarkingu v odvetví, alebo nepriamo tým, že správca dane zmení kontext, v ktorom na daňovníka pôsobí, proaktívne. Slovenskí respondenti dosiaľ nie sú voči uvedeným rovinám vyhranení, čo dáva priestor na podporu tzv. voluntary tax compliance a na morálny apel. Uplatniť koncept morálneho apelu však predpokladá zmenu paradigmy vo vzťahu

³⁰ Z celého radu takýchto spoločností možno ako príklady spomenúť Apple, Microsoft, Hewlett-Packard, Amazon či Google. Bližšie pozri *Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) uverejnila akčný plán boja proti daňovým únikom* [online]. 2013-07-19 [cit. 2017-06-20]. Dostupné na: <http://www.cfo.sk/articles/oecd-uverejnili-akcny-plan-boja-proti-danovym-unikom>.

k plateniu daní, respektíve presadzovanie dodržiavania daňových predpisov ako súčasť spomínanej „daňovej kultúry“. A to je nesporne „beh na dlhé trate“.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALM, J., K. M. BLOOMQUIST a M. MCKEE. When You Know Your Neighbour Pays Taxes: Information, Peer Effects, and Tax Compliance. *Fiscal Studies* [online]. 2017, vol. 38, no. 4, s. 587-613. Dostupné na: doi: 10.1111/1475-5890.12111.
- BANDURA, A., et al. Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996, vol. 71, no. 2, s. 364-374. In: L. LOVAŠ. Súčasné pohľady na vplyv sociálnych noriem na ľudské správanie v sociálnej psychológii. *Človek a spoločnosť 2/98* [online]. 2017 [cit. 2017-06-18]. Dostupné na: <https://lnk.sk/D379>.
- BRAITHWAITE, V. *Defiance in Taxation and Governance: Resisting and Dismissing Authority in a Democracy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2009. 384 s. ISBN 978-1-84844-907-7.
- BURG, D. F. *A World History of Tax Rebellions: An Encyclopedia of Tax Rebels, Revolts, and Riots from Antiquity to the Present*. New York; London: Routledge, 2004. 432 s. ISBN 978-0-203-50089-7.
- EUROPEAN COMMISSION. *Digital Single Market* [online]. 2017 [cit. 2017-06-18]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market>.
- GONIN, M., G. PALAZZO a U. HOFFRAGE. Neither Bad Apple nor Bad Barrel: How the Societal Context Impacts Unethical Behaviour in Organizations. *Business Ethics: A European Review*. 2011, vol. 21, no. 1, s. 31-46.
- HOFMANN, E., E. HOELZL a E. KIRCHLER. Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate. *Journal of Psychology* [online]. 2008, vol. 216, no. 4, s. 209-217. Dostupné na: doi:10.1027/0044-3409.216.4.209.
- KOPELMAN, S., J. M. WEBER a D. M. MESSICK. Factors Influencing Cooperation in Common Dilemmas: A Review of Experimental Psychological Research. In: E. OSTROM, T. DIETZ, N. DOLSAK, P. C. STERN, S. STONICH a E. U. WEBER, eds. *The Drama of the Commons*. Washing-

- ton, DC: National Academy Press, 2002, s. 113-156. ISBN 978-0-309-08250-1.
- MARTINEZ, J. C. *Daňový únik*. 1. vyd. Praha: Editio Q, 1995. 144 s. ISBN 80-901918-3-5.
- MURDZA, K. Daňová kultúra a daňová morálka ako spoločenské determinanty daňovej kriminality. In: *Odhaľovanie daňových únikov a daňovej trestnej činnosti: Zborník vedeckých štúdií z vedeckej konferencie*. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, 2012, s. 125-137. ISBN 978-80-8054-550-5.
- NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychológie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.
- NIEMIROWSKI, P., S. BALDWIN a A. WEARING. Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values and Taxpayer Compliance in Australia. *Journal of Australian Taxation* [online]. 2003, vol. 6, no. 1, s. 132-165 [cit. 2017-06-08]. Dostupné na: http://jauusttax.com.au/Articles_Free/JAT%20Volume%2006,%20Issue%201%20-%20Niemirowski.pdf.
- OECD. *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour* [online]. Forum on Tax Administration, 2010. 49 s. [cit. 2017-05-05]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/administration/46274793.pdf>.
- Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) uverejnila akčný plán boja proti daňovým únikom* [online]. 2013-07-19 [cit. 2017-06-20]. Dostupné na: <http://www.cfo.sk/articles/oecd-uverejnil-akcny-plan-boja-proti-danovym-unikom>.
- ORVISKÁ, M. a J. HUDSON. Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen. *European Journal of Political Economy*. 2002, vol. 19, no. 1, s. 83-102.
- REMIŠOVÁ, A. *Etika a ekonomika*. 3. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Kaligram, 2011. 495 s. ISBN 978-80-8101-402-4.
- STIERANKA, J., M. SABAYOVÁ a J. ŠIMONOVÁ. *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. 1. vyd. Bratislava: EPOS, 2016. 360 s. ISBN 978-80-562-0147-3.
- TRAUTMANN, S. T. a F. M. VIEIDER. Social Influences on Risk Attitudes: Applications in Economics. In: R. MASARYK, et al. *Rozhodovanie*

a usudzovanie V.: Sociálne vplyvy v rozhodovaní. 1. vyd. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2013. 205 s. ISBN 978-80-88910-46-6.

TRIVEDI, V. U., M. SEHATA a S. MESTELMAN. Attitudes, Incentives, and Tax Compliance. In: A. REMIŠOVÁ. *Etika a ekonomika*. 3. preprac. a dopln. vyd. Bratislava: Kalligram, 2011. 495 s. ISBN 978-80-8101-402-4.

mjr. Ing. Mária Sabayová, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
Slovenská republika
maria.sabayova@akademiapz.sk